

Frano Glavina

Zagreb

UDK 37(497.584 Pelješac)“18“

Primljeno: 1. 7. 2014.

Prihvaćeno: 26. 11. 2014.

Izvorni znanstveni članak

PRIOLOG POVIJESTI PUČKOGA ŠKOLSTVA NA POLUOTOKU PELJEŠCU SREDINOM 19. STOLJEĆA

Sažetak

Za pomorsku djelatnost Pelješčana nužna je bila pismenost brodskih pisara i zapovjednika brodova, pa su u 18. stoljeću svećenici držali privatne škole. Pravilnikom iz 1823. vlada u Zadru uredila je organizaciju pučkoga školstva u Dalmaciji. Od 1836. država povjerava nadzor i upravu pučkih škola Crkvi, pa ravnatelji škola postaju mjesni župnici odnosno kapelani, a dekani školski nadzornici. Četrdesetih godina 19. stoljeća na Pelješcu (bez Stona) postoje četiri niže pučke škole, od kojih je samo ona u Orebiću državna, ostale uzdržavaju stanovnici dotičnih mjesta. Općine su dužne sudu redovito dostavljati popise djece od šest do 12 godina sposobne za školu, a sud je te popise prosljeđivao upravi školskoga kotara, tj. dekanu-nadzorniku. Arhivski izvori samo su djelomično sačuvani, pa se na osnovi tih fragmenata prikazuje kako je primjena odredaba Pravilnika iz 1823. izgledala u pelješkim školama.

Ključne riječi: povijest školstva, Pelješac, 19. stoljeće

1. Uvod

Razvoj pomorstva i trgovine rano je na Pelješcu, osobito u Trpnju i Orebiću, nametnuo potrebu osnovnoga obrazovanja. Takozvani škrivani, pisari na jedrenjacima, morali su biti pismeni da bi mogli voditi brodske dnevnikove, računati i pomagati zapovjedniku jedrenjaka pri sklapanju ugovora o prijevozu i zakupu broda.

Trpanjci su svoju slanu ribu izvezili najviše u Senigalliju sjeverno od Ancone. Ondje se svake godine održavao sajam koji je trajao 18 dana. Za trajanja sajma ukidale su se uvozne i izvozne carine. Neki su Trpanjci u Senigalliji imali svoja skladišta (barake).¹ Teško je zamisliti da bi netko išao u Senigalliju, ondje trgovati, bez osnovnoga znanja čitanja, pisanja, računanja i talijanskoga jezika.

¹ Glavina, 1976, 142-144.

Da Ante Šimunov Simonetti nije u proljeće 1775. u Trpnju namlatio Mata Barača, mi o načinu školovanja i školskim prilikama u Trpnju i ostalim selima u Dubrovačkoj Republici ne bismo znali gotovo ništa. Mato Barač otišao je s modricama u Grad, kako se za Dubrovnik ondje govorilo, tužio Anta Simonettija i suci su presudili da mu je ovaj dužan platiti sve dane i izgublenu dobit, i to 10 dukata i neke dinariće. Ali na tome nije stalo: zainatila se braća don Antun i Šimun Simonetti, otac i stric tuženoga Anta, pa u svibnju 1775. oni tuže Mata Barača, zahtijevajući da im vrati dug od 28 dukata i 21 groša. Među stavkama duga navode da im je Barač dužan 12 dukata za četiri godine školovanja njegova nećaka, računajući po tri dukata godišnje. U Trpnju 28. srpnja te godine pred janjinskim kapetanom² Đivom Klementa Menčetićem došlo je do izravnjenja. Barač je priznao i podmirio dug, osim sporne stavke koja se odnosila na potraživanja don Anta za držanje nastave njegovu nećaku, pa su se stranke složile da se o spornoj stavci donese sudska presuda. I tako je pred spomenutim kapetanom u Trpnju vođen sudbeni postupak. Saslušano je 13 svjedoka, a kapetanov kancelar Vice Agustinović svaku je riječ zabilježio i tako nam sačuvao dragocjene podatke koji nam omogućuju da dobijemo predodžbu o tadašnjim školskim prilikama u Trpnju te sa sigurnošću zaključimo da je tijekom 18. stoljeća u tom mjestu istodobno radilo više privatnih škola, koje su vodili tadašnji kapelani, svećenici Trpanjci, koji su se pod starost vraćali u rodni Trpanj. Iz procesa saznajemo da je uz don Anta Simonettija školu istovremeno imao i don Frano Agustinović, a spominju se kapelan-učitelj don Miho Fabreli-Iveta (†1758.) i don Luka Giovanelli. Kapelani su držali “malu skulu” i “skulu od mise ili gramatike”, što je uglavnom odgovaralo programu nižih škola koje su u Gradu držali privatni učitelji. “Skula od mise ili skula gramatike” bila je namijenjena budućim svećenicima, ustvari kombinacija gimnazije i teologije.

Barač kapetanu iznosi: “Ia gosparu kneže niesan skular, za moći odgovoriti po putu od skule, ma zato odgovaran na razloge gospara don Antuna, da nigdi nie bilo zakona ni užance u našem mistu za plaćati skulu od skulara koi su bili u gnega o mise, a ostala dica od male skule, nije uzimo nikomu ništa, nego samo što bi ga počastili. I ostali svikolici kapelani koji su bili i učili dicu skulu za te časti su hi učili, kao i dan današnji što slidi i don Antun, ma od dinara nigda ništa, niti pretendo don Antun od onih skulara nego samo od mene. Osim ona solita (uobičajena) tri puta od godišća, i da san one časti prodavo potego bi na godišće sedam osam dukata.” Barač zatim nastavlja: “Na isti način učili su diecu fratri od Kune, od onizijeh selia skulu, od nazada dosta godišća i danaska. Gvardijan od Kune fra Izidor Marić hotio je od one dice da mu plate skulu, a oci rečene dice nisu hotili plaćati.” Provincijal je tada obavijestio gvardijana: “Kad se nisi s njima pogodio neimaš razlogah.” Na don Antinu primjedbu da je nećak išao kod njega pet godina u školu, Barač će: “A ja govorin da to istina nije, nego samo dva godišća, a da je učio pet godišća, da je bio od kamena naučio bi legat.”³

Toma Milinović svjedoči da je “vele službah učinio mom meštru za konat što me ie učio skulu”. Brao mu je masline, krpao mreže, hodio na *dukes* i skupljao drva za

---

2 Narod ga je zvao “trpanjski knez” jer je većinom boravio u Trpnju. Kapetan je ustvari predstavnik vlasti Dubrovačke Republike koji je na području svoje kapetanije imao upravnu i sudbenu vlast.

3 Državni arhiv Dubrovnik, *Diversa Jagninae* (1772.–1778.), sv. 5, f 34v-49v; Šundrica, 1962, 291-307.

ogrjev “i zato mi moi meštar nije isko druge plate negho mi je blagoslovio”. Slično iskazuju i drugi svjedoci.⁴

Slične škole kao u Trpnju svećenici su držali i u Orebiću gdje se posebno isticao don Vicko Belatin (1748. – 1851.). I sam potekao iz pomorske obitelji, posvetio se učenju dječaka koji su se opredijelili za pomorsko zvanje.⁵

U procesu o kojem je bilo riječi spominje se devet svećenika, od kojih je sedam tada bilo živih, sve Trpanjci, pa očito u Trpnju nije manjkalo nastavnoga kadra. A kakav je on bio?

Kada je Ivan Conventati iz Monte Granara kod Ferma u veljači 1714. išao primiti dužnost dubrovačkoga nadbiskupa, Đuro Matijašević, kanonik u Rimu, piše za njega informaciju o prilikama u Dubrovniku. On tu spominje da je svjetovno svećenstvo bilo brojno, a ono izvan grada dosta neuko, kako su se osobito seoski župnici približavali načinu života svojega stada, išli u kolo i, dakako, pjevali skupa s narodom, nosili kao i on oružje, te nisu mnogo marili za propisanu svećeničku haljinu.⁶ Pelješki svećenici najviše su se školovali u Ilirskom kolegiju u Loretu, koji je djelovao od 1574. do 1782. godine.

Franjo Marija Appendini je pisao: “Pomorci, od kojih je većina pohađala škole sve do retorike, služe se knjigama kao nekom ugodnom okrepom u domovini i na njihovim putovima.”⁷ Marko Vekarić kaže da je osnovna škola za mušku djecu, kao općinska ustanova, u Orebiću počela s radom 1811. i da je nastavu u njoj držao mjesni svećenik, ne donoseći izvor za taj podatak.⁸ U Orebiću djeluje neka privatna osnovna škola krajem 18. stoljeća. Godine 1794. spominje se njezin učitelj Marko Kosić i njegovi učenici.⁹

2. Za Druge austrijske uprave

Prema Pravilniku koji je dalmatinska vlada 1819. podnijela na odobrenje, u mjestima gdje se ne bi mogla ustanoviti početna škola, naime gdje je broj djece od šest do 12 godina bio manji od 50, župnicima se ne samo dopušta nego osobito preporučuje da kod sebe skupno podučavaju djecu.¹⁰

Taj je Pravilnik, odlukom Pokrajinske vlade u Zadru, 4. ožujka 1823. konačno uveden, pa je Dalmacija dobila svoju školsku organizaciju kojom se uspostavljaju niže i više pučke škole s opetovnicom, a obveza je protegnuta od šeste do 12., odnosno 15.

---

4 Isto.

5 Fisković, 1974, 263-322. Fisković citira najpoznatijega župnika Orebića don Mata Štuka, koji u Kronici bilježi da je don Vicko bio odgojitelj gotovo svih orebičkih kapetana. Umro je 1851. u dobi od 103 godine.

6 Ivan Krstitelj Conventati, oratorijanac iz Monte Granara u Markama, nadbiskup u Dubrovniku 1714. – 1720. godine. Draganović i sur., 1975, 242.

7 Appendini, 1802, 193; Fisković, 1974, 267.

8 Vekarić, 1975, 78. Autor je po struci bio učitelj. Njegova tvrdnja da oko 1830. osnovno obrazovanje postaje obvezno i za žensku djecu, samo odvojeno, ne stoji.

9 Fisković, 1974, 269.

10 Ströll, 1900, 16-17.

godine života. Za izostanak s obvezne nastave roditelji su kažnjavani globom ili prinudnim radom na općinskim radovima. Niže pučke škole bile su dvorazredne. Prvi razred imao je niži i viši odsjek. Nastava svakoga odsjeka trajala je školsku godinu. U nižem razredu nastava se odvijala na hrvatskom jeziku, uz nastojanje da učenici što prije nauče i talijanski. Ustanovljena je svetačno-nedjeljna škola, koju su dužna pohađati djeca od 12. do navršene 15. godine. Tu su školu pohađali učenici nakon završene osnovne škole, i to po dva sata svake nedjelje.¹¹ U 1. razredu učili su se ovi predmeti: vjeronauk, gramatika, poznavanje slova, čitanje s primjenom pravila, zadaci s primjenom pravila, račun, krasopis i ćudoređe. U 2. razredu predmeti su bili vjeronauk, gramatika, pisanje po diktatu, čitanje s pravopisom, račun, krasopis, sposobnost primjene i ćudoređe. U nedjeljnoj školi učilo se pisanje, čitanje, račun i vjeronauk.¹² Raspored sati, potvrđen od nadzorništva, visio je uokviren na zidu učionice. Djevojčice su imale pet sati ručnoga rada tjedno, pa su imale po jedan sat računa i gramatike manje.

Vlada je u Zadru 1826. osnovala naredbeništvo, pod predsjedništvom nadbiskupa. Dvorsko nastavno povjerenstvo izdalo je 1. kolovoza 1836. biskupskim ordinarijatima Privremenu uredbu u pogledu osnovnih škola, kojom je pučka škola faktično sasvim prešla u ruke naredbeništva, tj. Crkve,¹³ što se još više učvrstilo konkordatom između Austrije i Svete Stolice (5. studenoga 1855. godine). Nadzor i uprava škola povjerava se biskupskim naredbeništva, pri kojima se imenuju posebni glavni nadzornici za škole cijele biskupije. Tako je u Dubrovniku glavni dijecezanski školski nadzornik bio kanonik Božo Rešetar.¹⁴ Uprava školskoga kotara (*Scolastico Distretto*) povjerena je dekanima, koji su bili školski nadzornici, a ravnatelji škola bili su mjesni župnici odnosno kapelani. Učitelje i pomoćne učitelje postavljao je biskupski ordinarijat, tj. njihovo duhovno vijeće (*Concistoro Vescovile*). Nadzornik za pelješki školski kotar (za župe Janjinu, Vručicu, Trpanj, Kunu i Orebić, tj. Pelješac bez Stona) bio je dekan-župnik u Janjini don Ivan Bogoević¹⁵ do 24. svibnja 1865., kada je dekanat premješten u Orebić, pa je ulogu školskoga nadzornika preuzeo don Mato Štuk.¹⁶ Još 1816. vlada je naredila da se ubuduće kler mora i pedagoški obrazovati da bi mogao uspješnije nadzirati pučku nastavu.¹⁷

Općine (*sindici*) obvezne su nadležnom sudu (*preturi*) redovito dostavljati popise dječaka i djevojčica od šest do 12 godina sposobnih za školu. Pretor je te podatke dostavljao upravi školskoga kotara, tj. dekanu-nadzorniku.

---

11 Isto, 24. Regolamento ed Istruzioni per l'attivazione delle Scuole elementari nella Dalmazia.

12 Macan, 1998, 176.

13 Ströll, 1900, 32.

14 Rođen je u Dubrovniku 5. veljače 1799., zaređen 20. ožujka 1825. godine. *Schematismus pro anno 1866*.

15 Rođen je u Janjini 28. veljače 1788., zaređen 3. kolovoza 1812., župnik u Janjini od 5. lipnja 1833. godine.

16 Štuk se u shematizmu vodi kao vicedekan, budući da je don Ivan Bogoević, župnik – dekan emeritus, znači umirovljen, počasni član biskupskoga vijeća. *Schematismus pro anno 1866*, 21.

17 Š. Urlič ostavio je u rukopisu nezavršeni II. dio Crtice iz dalmatinskog školstva. Škola za austrijske uprave 1814. – 1918. u knjižnici franjevačkoga samostana u Sinju. Prijepis rukopisa (Dušan Berić) u Hrvatskom školskom muzeju u Zagrebu, sign. 0014/6, P-272, str. 3.

Školska je vlast 1846. preporučila svim školama na Pelješcu da učitelji podučavaju učenike u poljodjelstvu, poznavanju voćaka i korisnog bilja, njezi i presađivanju, uzgoju domaćih životinja i obradi zemljišta.¹⁸

Vlada u Zadru propisala je 16. travnja 1848. da djeca iz udaljenih kuća i seoska djeca umjesto u šestoj, kao ostali, počinju pohađati školu u sedmoj godini. Seoske škole rade od 8 do 12 sati.

Orebički sudac Antun Rossi u rujnu 1843. u opširnem izvješću iznosi povijest, statistiku i topografiju svojega sudbenog kotara. Za škole kaže da u Orebiću, Trpnju, Kuni i Janjini postoje niže osnovne škole. Ona u Orebiću uzdržava se iz državne blagajne, a ostale tri uzdržavaju stanovnici dotičnih mjesta.¹⁹

Na Pelješcu u to vrijeme djeluju i neke privatne osnovne škole koje sudac Rossi nije obuhvatio u svojem izvješću višim vlastima. Tako je u Golubinici imućni zemljoradnik Baldo Šaić 1837. ponudio svoju jednokatnicu za školske prostorije i stan učitelju koji je podučavao njegove sinove Nikolu, Balda i Franića i još nekoliko djece iz Golubnice i susjednih sela. Za tu školu pozvao je učitelja Petra Beusana Dubrovčanina, kojemu je 1839. platio honorar od 20 forinta,²⁰ vjerojatno za privatno pripremanje u nautičkim zvanjima tijekom kolovoza i rujna.

3. Škole burne 1848. godine

Da bi čuvala ustavnost, javni red i mir te vlasništvo i državu, u proljeće 1848. osnovana je Narodna straža u Janjini i Stonu.²¹ Kada je 1848. u luku Livorno stigao Adam Mickiević, koji je predvodio Poljski legion, odmah su s njim u vezu stupili kapetani hrvatskih brodova koji su od 2. do 7. travnja stizali u tu luku. Među njima su bili Pelješčani Ivan Baldov Jakulić,²² Vicko Baldov Tunjica,²³ Nikola Matković, Šimun Stjepana Štuk²⁴ i Nikola Josipov Župa,²⁵ o čemu obavještavaju novine *Corriere Livornese*.²⁶

Prema odluci Ministarstva nastave od 2. rujna 1848. (br. 5692/302), nastavni jezik u dalmatinskim školama bit će “ilirsko-dalmatinski” ili talijanski, prema tome kojim se jezikom služe u pojedinim mjestima.²⁷ Pitanje nastavnoga jezika u dalmatinskim školama i njegovo rješavanje bilo je usko povezano s borbom oko uvođenja hrvatskoga

---

18 Fisković, 1974, 302.

19 Rossi, Cenni storici, statistici e topografici del Distretto Pretorile di Sabioncello. Rukopis br. 516, Znanstvena biblioteka Dubrovnik. Kopija istog izvješća: Državni arhiv u Zadru, Miscellanea.

20 Fisković, 1974, 276.

21 Janjinska je imala 60 članova, na čelu joj je pom. kapetan Antun N. Bjelovučić. Stonska je imala 52 člana, a i nju predvodi pom. kapetan, Golubović. Bjelovučić, 1921, 174; S. Obad, Dubrovnik u revolucionarnoj godini 1848-49. Doktorska disertacija, Zadar, 1965., rkp. R IX-ZD-14, Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, 52.

22 Ivan Baldov Jakulić (1808. – 1883.) iz Orebića, zapovjednik brigantina “Car Lazar”. Vekarić, 1987, 163.

23 Vicko Baldov Tunjica (1800. – 1883.), Orebić, zapovjednik pulake “Telscida”. Isto, 305.

24 Šimun Stjepana Štuk (1803. – 1875.), Orebić, zapovjednik pulake “Fortuna Mimbelli”. Isto, 295.

25 Nikola Josipov Župa (1818. – 1864.), Orebić. Isto, 149.

26 Durković-Jakšić, 1984, 105. Durković ne donosi imena kapetana nego samo njihove inicijale, ali spominje imena brodova kojima su zapovijedali.

27 Državni arhiv Zadar, Spisi Okružnog poglavarstva. Zadar, 1849., sv. 127a.

jezika u upravu i sudišta. Nijemac Stokosch-Gesmann u svojoj povijesti austrijskoga školstva glavni uzrok neuspjeha u pučkoj nastavi u Dalmaciji do 1848. nalazi u tome što ta nastava nije bila na narodnom jeziku. Austrijska je uprava, kaže on, zanemarivanjem pučke nastave u Dalmaciji “podala slabo doba, o svojim civilizatorskim sposobnostima”. Ali još više od bečke vlade, za neuspjeh su krive dalmatinske pokrajinske školske oblasti.²⁸ U prvoj polovini 19. stoljeća činovnici u Dalmaciji bili su gotovo sami Talijani, od kojih se mnogo iz Lombardije i Venecije uvuklo u Dalmaciju da nađu zaradu. Bahati doseljenici koji zapremiše gotovo sva bolja mjesta u upravi mjesto da uče jezik naroda, koji ga je hranio, tražili su od naroda da uči njihov jezik.

4. Škola u Orebiću

Vladinom odlukom od 12. lipnja 1833. (br. 7365) otvorena je u Orebiću niža osnovna škola, koja je započela s obukom 1. listopada iste godine.²⁹ Država je općini dotirala 200 forinta, što je pokrivalo cjelokupne troškove škole: plaća učitelja 130 forinta, najam za učitelja 30 forinta, najam za školske prostorije 40 forinta.³⁰ Bila je to jedina javna škola na Pelješcu.

U Katastru osnovnih i građanskih škola Dubrovačke oblasti (1923. – 1929.)³¹ za školu u Orebiću stoji da je počela s radom 1825., pa se taj datum vjerojatno odnosi na neku privatnu školu, za koje znamo da ih je u Orebiću bilo i prije 1825. godine.

Župnik Karmena (Orebića) don Antun Chiprich upravnik je tamošnje škole od 1841. do 1843. godine.³²

Prema izvješću učitelja Ivana Nikole Gjivanovića od 30. travnja 1848., škola u Orebiću imala je 72 učenika i 23 učenice. Roditelji petorice učenika prijavljeni su zbog izostanka njihove djece s nastave. Iz vladanja su 51 učenik i 16 učenica ocijenjeni ocjenom izvrsno, a 15 učenika i pet učenica ocjenom dobar. Uspjeh sedmorice učenika i sedam učenica ocijenjen je prvim redom “con eminenza”, 24 učenika i sedam učenica prvim redom, 30 učenika i šest učenica drugim redom i petorice učenika i jedne učenice trećim redom.

U idućoj školskoj godini škola u Orebiću otvorena je 4. studenoga 1848. godine. Upisano je 52 učenika i 14 učenica. Prostorije škole opskrbljene su sa četiri otirača, šest metala, posudom za vodu za uporabu učenicima. Ima jedno staklo za okvir rasporeda nastave. Školi nedostaje ormar za spremanje ženskih ručnih radova i brava na ladici učiteljeva stolića. Također bi trebalo hitno popraviti sedam starih klupa. Sve te predmete općina je priznala kao nedostatke škole te potvrdila neophodnost njihova popravka. “Prošle godine ponovno smo tražili (od općine), ali bez rezultata, zato bi bilo

---

28 Urlić, II. dio Crtice iz dalmatinskog školstva.

29 Fisković, 1974, 279.

30 Isto.

31 Šundrica, 1962. Kada je ovaj rad objavljen, obavijestio sam autora da raspoložem podacima po kojima su mnoge škole starije nego što to stoji u njegovu Katastru, misleći pritom na Štukovo izvješće iz 1857. godine. Odgovorio mi je: “Objavi odmah to, zadužit ćeš naciju. Iznesi sve popise djece.”

32 Don Anton Chiprich rođen je u Dubrovniku 10. lipnja 1798., zaređen 1823. godine.

nužno ove godine zamoliti to poštovano Nadzorništvo, da bi putem više vlasti obvezalo ove da navedene predmete prilagode potrebama škole.

U ovoj godini nije bila zatražena opskrba školskim knjigama za siromašne učenike i učenice, međutim nemamo nikakve potvrde (svjedodžbe) siromaštva³³,³³ ističe upravnik škole.

Don Kuzma Petković, dotadašnji administrator Pločica, određen je 18. rujna 1848. za administratora župe Karmen, pa je tako postao upravnik škole u Orebiću.³⁴

Upravnik Petković dostavlja 10. studenoga 1848. popis inventara škole u Orebiću:

1. Klupice za pisanje sa sjedalom 12 komada
2. Sjedalica za učitelja kod ispitivanja 4 komada
3. Vješalica za šešire
4. Stolić za učitelja (nabavljen 17. lipnja t.g.)
5. Ormar s bravom za pohranu spisa i knjiga 1 (dobar, nabavljen 30. V. 1840.)
6. Tabla za naredbe s ključem 1 dobra (bez stakla, nabavljena 1840.)
7. Okviri za raspored sati i školski red 2 komada
8. Umivaonik s tronošcem 1 komad
9. Jedna posuda
10. Mali katekizam za I razred 2 komada (jedan u dobrom stanju, drugi lošiji)
11. Mali katekizam za II razred 1 (u dobrom stanju)
12. Gramatika za I razred 2 komada
13. Gramatika za II razred 1 komad
14. Aritmetika za I razred 2 komada
15. Aritmetika za II razred 1 komad
16. Pripovijesti za I razred 2 komada
17. Osnove za NT II razreda 1 komad
18. Sastavljanje za II razred 1 komad
19. Modeli za obuku za I razred 2 komada
20. Modeli za obuku za II razred 1 komad
21. Boravak zabava za čitanje za II razred 1 komad
22. Abecedarij za razgovijetno čitanje 2 komada
23. Prva knjiga za čitanje 2 komada.

Sve spomenute knjige tiskane su kod Battare u Zadru.³⁵

Prostorije za školu unajmljene su od Josipa Orebića za 40 forinta godišnjega najma.

Učitelj Ivan Nikola Gjivanović star je 29 godina, učiteljica Paolina Pilković 40 godina.³⁶

---

33 Arhiv Pelješkog dekanata, Školski spisi. Arhiv se seli u onu župu iz koje je dekan.

34 Don Kuzma Petković rođen je u Blatu na Korčuli 3. svibnja 1822., zaređen 21. ožujka 1847. godine. Odlukom biskupa Jelderlinića br. 1513/944, o čemu obavještava dekana u Janjini, Petkovića 1896. nalazimo u Korčuli kao kanonika, doktora kanonskoga prava. *Schematismus pro anno 1866*, 80; *Schematismus pro anno 1896*, 48.

35 Dekanatski arhiv Pelješkog dekanata. Školski spisi 1848.

36 Obavještava dekanat don Kuzma Petković 8. listopada 1848. godine.

5. Škola u Trpnju

Zaslugom sindika Ivana Frana Barača (1797. – 1886.), trgovca i brodovlasnika, u Trpnju je 20. svibnja 1834. otvorena općinska osnovna škola (*Scuola Comunale di Trappano*). Za učitelja je postavljen Vicenco Merchizza. Upisano je 10 dječaka, od kojih je jedan rođen 1821., dvojica 1822., četvorica 1823. i po jedan 1824., 1825. i 1826. godine. Za zanimanje njihovih roditelja stoji da su trojica ribari, dvojica trgovci, dvojica posjednici, jedan bačvar, jedan obrtnik i jedan oskudan (siromah). Istoga dana u niži odjeljak (*Classe sezione inferiore*) upisano je 13 dječaka, i to šestorica rođena 1824., po dvojica 1825. i 1827. i po jedan rođen 1820., 1823. i 1826. godine. Devetorici učenika roditelji su ribari i po jedan trgovac, obrtnik, postolar i siromah. Znači da je škola u Trpnju 20. svibnja 1834. imala 23 učenika.³⁷

Upravitelj Male osnovne škole u Trpnju 1839. bio je don Jozo Espie, župnik Vručice (1836. – 1840.).³⁸

Na poziv sindika Trpnja Ivana Barača iz Orebića je stigao sudac Eduard Bergner sa svojim tajnikom Vicencom Marinovićem. Oni su se 29. lipnja 1841. u prostoriji škole u Trpnju sastali s grupom mještana koja je izrazila želju obvezati se, prema svojim mogućnostima, doprinositi u školski fond da bi se u Trpnju mogla ustanoviti škola. Svoju ponudu (obvezu) 14 je osoba potpisalo križem, a 11 se znalo potpisati. Na najveći iznos, od 28 forinta godišnje, obvezao se brodovlasnik i trgovac Tomaso Jerić. On je ujedno i lokalni školski nadzornik i svakako tada najbogatiji mještanin. Vice Mrčić, posjednik, obvezao se na 16 forinta, Miho Nesanović-Brageša na 12 forinta, Ante Zimić i Josip Franković svaki po 10 forinta. Zatim su se dvojica obvezala na 8, jedan na 10, jedan na 6 i jedan na 5, petorica na 3 forinta, trojica na 2 i trojica na 1 forintu. Ukupno su se obvezali u iduće četiri godine svake godine uplatiti 146 forinta u školski fond.

Osim te ponude u gotovini, Josip Franković, pomorski kapetan i dugogodišnji sindik Trpnja, obvezuje se priskrbiti stan za učitelja za godišnji najam od 20 forinta i prepustiti prostoriju škole koja je i do tada služila toj svrsi.

Svi ponudionci potvrđuju želju da školu vodi privatni učitelj Luka Nikolić, potvrđeni učitelj osnovne škole, a on izjavljuje da je spreman preuzeti školu na četiri godine. Zadatak mu je da u školu uvede dječake, a to će za roditelje biti potpuno besplatno.

Ispravu potpisuju sudac Bergner, njegov tajnik, zatim Josip Franković, učitelj Luka Nikolić i sindik Ivan Barač.³⁹

Trpanj je tada imao 582 stanovnika i 106 obitelji.

Iz Ljetopisa škole saznajemo da je šk. god. 1841./42. upisano u prvi razred, donji odsjek, 23 učenika, a u gornji četiri učenika; u drugi razred pet učenika. Imali su predmete: vjeronauk, čitanje, računanje i krasopis.

---

37 Župnik u Donjoj Vručici don Antun Makjanić 15. svibnja 1935., sređujući pismohranu svoje župe (pod koju je do 1850. potpadao i Trpanj), izdvojio je najstarije spise trpanjske škole i predao ih osnovnoj školi u Trpnju. Talijanski je okupator 1942. spalio Župni ured u Gornjoj Vručici s pismohranom. Zahvaljujući Makjaniću djelovodnik iz 1834. s popisom učenika te škole danas se nalazi u Fondu Osnovne škole Trpanj HR-DADU-SCKL-609, Žrnovo.

38 Šundrica, 1962, 93. Ista je godina i u izvješću Štuka, o kome će biti riječi. Glavina, 1989, 46.

39 HR-DADU-SCKL-609, Školski fond Trpanj, Žrnovo.

Učitelja Nikolića nalazimo u Trpnju sve do zaključno šk. god. 1846./47.

Prema Ljetopisu škole, u inventaru za šk. god. 1843./44. stoji da škola ima 15 klupa, 13 tapanja (tintarnice), dvije školske ploče, dva trokuta, katedru s podnožnikom i stolom te dvije označujuće klupe časti i sramote.

Školske godine 1842. upravnik Male osnovne škole u Trpnju bio je don Miho Suhor.⁴⁰ U prvi niži razred 1844. upisano je 23, a u viši četiri učenika. U drugi razred upisano je pet učenika. Kako škola nije imala svoj ljetopis, njega je tek 1886. uveo učitelj Bartol Matijaca.⁴¹ On je na osnovi postojećih spisa školske pismohrane rekonstruirao rad škole, počevši s najstarijim dokumentom iz 1841. godine.

U Trpanj je u lipnju 1846. za kapelana stigao don Stjepan Tomašević. Taj je ovlašten učitelj gramatike⁴², vrijedan i sposoban svećenik, čim je stigao otvorio nižu osnovnu školu za dječake i djevojčice, a nekolicinu učenika pripremao je za polaganje ispita na gimnaziji. Tako 10. studenoga 1846. obavještava upravitelja gimnazije u Dubrovniku da mu je vlada 27. svibnja te godine (br. 10798/2391) dopustila da privatno podučava učenike za 4. razred gramatike prema postojećem programu te moli nadstojnika gimnazije da ga izvijesti o roku u kojem bi njegov učenik Stjepan Ferri polagao ispit.⁴³ Iz Tomaševićeva dopisa istoj gimnaziji od 29. prosinca 1847. saznajemo da njegovu privatnu gimnaziju u Trpnju pohađaju Nikola i Petar Gabrić, mladići iz Metkovića.⁴⁴ U dopisu od 22. kolovoza 1847. prefekt gimnazije Glicereo obavještava Tomaševića da će privatni ispiti na toj gimnaziji biti 3., 4. i 6. rujna.⁴⁵

Slika 1. Ivan Frano Barač

40 Don Miho Suhor rođen je u Gružu 1810., zaređen 1837., župnik Vručice 1842./43. godine. Učitelj je bio Luka Nikolić.

41 Učitelj Bartol Matijaca (Kaštel Lukšić, 1832.) pisac je brojnih rasprava o odgoju mladeži, o štedljivosti, bavio se i folklorom, sakupljao je narodne poslovice (zbirka poslovice *Kad ti kuća gori, a ti se ogriji* objavljena je u Zagrebu 2008. godine).

42 U shematizmu za 1848. stoji Cappelano Curato, Direttore Scolastico e Maestro di Gramatica. Rođen je u Dubrovniku 17. ožujka 1833., zaređen 1. studenoga 1845., kapelan u Šipanjskoj Luci, potom u Trpnju od 1846. do studenoga 1848., zatim u Pločicama, Smokvici, Pupnatu, Kuni i Grudama. Od 1869. do 1876. u Korčuli, a zatim profesor-vjeroučitelj na gimnaziji u Kotoru do 1888. te u Dubrovniku, gdje je, čini se, predavao hrvatski jezik i književnost te postao školski nadzornik. Marljivo je sakupljao i prepisivao djela dubrovačkih pjesnika. Umro je u Dubrovniku 3. siječnja 1897. godine.

43 Stijepo Ferri rođen je 1829. godine. Na sveučilištu u Beču završio je medicinu. Na izborima 1868., kao narodnjak, izabran je za načelnika Trpnja i na toj je funkciji ostao do smrti 1900. godine. Isticao se kao narodnjak u borbi s talijanašima. Njegov sin dr. Juraj, pravnik, zastupnik u Carevinskom vijeću, istaknuo se u borbi za uvođenje hrvatskoga jezika u sudovanje, a drugi sin, dr. Ante, liječnik, bio je istaknuti narodnjak. O tome: Glavina, 1989, 42.

44 Arhiv trpanjske župe. Uredovni spisi No 144/91-1847.

45 Arhiv trpanjske župe. Uredovni spisi 1848 No 115.

Slika 2. Osnovna škola u Trpnju

Školsku je nastavu Tomašević držao u crkvi Gospe od Karmela, koja je još od 1814. bila izvan kulta.⁴⁶ U katastarskom elaboratu iz 1836. za tu crkvu stoji “sada služi za školu”.

Trpanj je do 1850. potpadao pod crkvenu župu Donje Vrućice. Pregledavajući župni arhiv, vrućički župnik don Ante Makjanić pronašao je 1935. dokumente o školi u Trpnju, koji počinju sa 1832., izdvojio ih i predao osnovnoj školi u Trpnju, pa su oni izbjegli požar kojim su talijanski

okupatori 1942. zapalili župni dvor u Vrućici. Zahvaljujući don Anti Makjaniću ti se dokumenti sada nalaze u arhivskom spremištu u Žrnovu. Sučelice crkvi Gospe od Karmela nalazi se zgrada zvana Kapelanija, koju su Trpanjci sagradili za kapelanov stan. Zgradu je 40-ih godina 19. stoljeća uzurpirao Šiško Gundulić, tadašnji vlasnik Trpnja, pa je kapelan don Stijepo Tomašević preko suda, uz svjedočenje nekoliko staraca, tražio od Gundulića da isprazni tu zgradu, koja bi ponovno poslužila kao kapelanov stan i učionica, ali bez uspjeha.⁴⁷

Tomašević 5. prosinca 1847. obavještava biskupski ordinarijat u Dubrovniku da je na zadnjem pregledu školskih prostorija pretor (sudac) iz Orebića ustvrdio da školske prostorije, naime crkva Karmel, nisu prikladne te bi za školu trebalo naći prikladnije prostorije. Želja mu je, kaže Tomašević, da se pod njegovom upravom promiče pobožnost prema Blaženoj Djevici Karmelskoj te moli ordinarijat neka mu dopusti da iduće adventske nedjelje karmelsku kapelu dađe Braći od ispokajanja u mjestu da bi u njoj svake nedjelje molili oficij za duše u Čistilištu.⁴⁸

Crkva je temeljito restaurirana, vraćena u funkciju te ponovno posvećena.

Općina je 1850. za školu unajmila prostorije u kući Klementa Marinovića za 30 forinta godišnje.

Ordinarijat iz Dubrovnika 14. veljače 1848. piše nadzorništvu školskoga kotara u Janjini da uz nižu osnovnu školu u Trpnju ima još gotovo toliko učenika koji bi željeli učiti dalje, 3. razred osnovne škole, pa čak i u gimnaziju. Poziva nadzorništvo neka odredi da ovaj učitelj drži nastavu za učenice samo u popodnevним satima ponedjeljkom, srijedom i petkom.⁴⁹

U izvješću o školi u Trpnju na kraju školske godine 29. kolovoza 1848. Tomašević piše: U školi su spojena djeca iz dva mjesta, Trpnja i Gornje Vrućice, koja imaju ukupno 141 kuću (106 u Trpnju i 35 u Vrućici). Sposobnih za pohađanje škole ima 50 dječaka

---

46 Ta je crkva usred mjesta izgrađena legatom Stjepana Jera Gundulića, zemaljskoga gospodara Trpnja, iz 1645. te je bila crkva obitelji Gundulić. Glavina, 1970, 403.

47 Glavina, 1989, 87.

48 Arhiv trpanjske župe. Uredovni spisi N 131/80. Spomenuta će se bratovština nazvati Bratimi Gospe od Karmela.

49 Dekanatski spisi N 36/6. Ordinarijat No 2684/344.

i 54 djevojčice. Svi su katolici. Među njima nema gluhonijemih. Ovu svagdašnju školu pohađa 36 dječaka i 22 djevojčice. Samo dva dječaka pohađaju svetačno-nejednaku školu, ali zbog bolesti nisu ocijenjeni. Ponašanje 30 učenika i 20 učenica ocijenjeno je kao izvrsno. Za uspjeh je sedam učenika i četiri učenice ocijenjeno prvim redom "con eminenza", 12 učenika i šest učenica prvim redom, 10 učenika i 10 učenica drugim redom, a trećim redom jedan učenik i ni jedna učenica.

Dva naselja (u ovom sindikatu) nisu obuhvaćena školovanjem djece: Donja Vručica i Duba s ukupno 67 kuća. Dječaka sposobnih za školu u tim naseljima ima 32, a djevojčica 38. Svi su katolici, nema gluhonijemih i slijepih.

Učitelj Ante Montagna ima oko 30 godina. Izvrsnog je ponašanja, marljiv i sposoban u načinu postupanja s učenicima. Škola nema pomoćnoga učitelja.

Učiteljica ženskoga rada je Paulina Montagna, stara 23 godine. Njezino ponašanje, sposobnost, marljivost i način postupanja s učenicama su odlični.

Nastava učenika drži se dva puta dnevno, ponedjeljkom, srijedom i petkom. U te dane u istim prostorijama poslijepodne drži se nastava za učenice. Unajmljene školske prostorije u dobrom su stanju.

Sindik Trpnja 16. kolovoza 1850. piše Preturi: "Kada smo se šk. god. 1848/49 složili dati mjesto za početak ove Osnovne škole, koja je čak prethodno primala pomoć od državnog fonda (politico errariale), ovaj Sindikat, vidjevši odredbu Starijih, pripćenjem pošt. dekreta od 16.XI 1848 br. 2161 te Preture, sa uredovnim izvješćem od 19.XII 1848., da posredovanjem te pošt. Preture i više vlasti za postići milost potpore za opstanak ove škole u šk. god. 1848/49, ali za nesreću, nismo dobili ni potvrđan ni negativan odgovor. Ovaj sindikat na račun škole u 1849. bio je u mogućnosti uplatiti 61 forint i 49 karantana, a nesretni učitelj nije dobio zaostatke svoje plaće za rujan i listopad 1849. Sindikat je na račun najma školske prostorije i najma stana za učitelje za istu godinu uplatio 40 forinta. Zbog toga otvaranjem škole u 1850. ne će moći obvezati općinare na više od 52 forinta, a Sindikat je postupio slijedom odluke Ministarstva, po kojoj sve škole koje su prethodno primale pripomoć Erara trebaju također to imati i za nastavu u 1850. godini."

S obzirom na zemljoradničko zanimanje pučanstva, bilo bi potrebno u ovoj školi podučavati o tome, a za to bi bilo nužno da se učitelju da na plodouživanje jedno polje (zemljište).⁵⁰ Na početku šk. god. 1850. osnovne škole otvorene su u Orebiću, Kuni, Potomju, Oskorušnom, Golubinici, Trpnju i Janjini.

Trpanjac profesor Matej Vice Agustinović (1811. – 1875.) vodio je u Trpnju privatnu gimnaziju. Njegov otac Vice bio je dugo godina kancelar janjinskoga kapetana,

Slika 3. Ručni rad
Osnovna škola u Trpnju

⁵⁰ Dekanatski spisi, Trpanj, 30. IV. 1848., No 45/10.

pa je školovao sva četiri sina. Matin brat Kleme završio je nautiku i bio lučki upravnik, druga dva brata studirala su medicinu u Beču, a stradala su pod nerazjašnjenim okolnostima.⁵¹

Zanimljivo je da Ante Kleme Agustinović u oporuci od 25. siječnja 1844. ostavlja fondu osnovne škole u Trpnju 30 karantana.⁵²

Dolaskom za župnika u Trpanj 1853., don Mato Pišta upravnik je škole do listopada 1857. godine.⁵³

6. Škola u Donjoj Vrućici

Književnik don Nedjeljko Subotić, vrućički župnik od 1913. do 1923., u jednom svojem rukopisu bilježi: “Po jednoj vijesti u arhivu izgorenog župskog ureda, na Vrućici franjevci i župnici su se služili u svom nastavnom radu s talijanskim čitankama, (u pomanjkanju hrvatskih), koje su imale naslov ‘Santa Croce’, za niži stupanj i ‘Giosafatte’ za viši stupanj. Tu su bile miješane pouke o stvarima sa poukama iz vjeronauka, osobito Biblije. Ova dva teksta rabila su se, kako sam našao zabilježeno, u župničkoj osnovnoj školi u Donjoj Vrućici, koju su pohađala djeca iz tri odlomka župe sve do 1860. Čitava je obuka trajala skraćenim postupkom i uz oštru disciplinu dvije, rijetko tri godine. Tako su poučavali u Vrućici, u koliko znam, književnik Antun Paša Kazali (1840-1842), Lovro Kukuljica (1855-56), kasnije dubrovački kanonik i suradnik *Slovinca*.”⁵⁴

7. Škola u Janjini

U izvješću don Ivana Bogoevića, župnika-dekana, upravnika škole u Janjini, 10. studenoga 1848. stoji sljedeće: Škola obuhvaća tri naselja: Janjinu (77 kuća), Popovu Luku (30 kuća) i Sreser (31 kuća). Dječaka sposobnih za školu ima 44, a djevojčica 46. Nema gluhonijeme ni slijepe djece. Svakidašnju školu pohađa 28 učenika⁵⁵, ni jedna učenica. Nedjeljnu školu pohađa dvoje učenika.

Prvim redom “con eminenza” ocijenjeno je 11 učenika, prvim redom osam, drugim redom šest i trećim redom tri učenika.

---

51 “Školovao nije kćeri, jer se smatralo da će se ako se nauče pisati dopisivati s muškima i pokvariti.” Izjava Franke Nesanović r. Ujdur. Na “Dopustnoj svjedočbi” Antuna Glavine Martina stoji: “bio je učen privatno i podložio se izpitu IV Osjeka 1. IX 1874. Zaslužio je ukupan razred napredka I vi Red s odlikom. Učionski upravitelj Stjepan Boški.” Arhivska zbirka Frana Glavine.

52 DAD, Općinski sud Orebić. Oporuke 44.

53 Don Mato Pišta (Dubrovnik, 19. VIII. 1829. – 15. II. 1924.). Župnik u Trpnju 1853. – 1857., generalni vikar, javni radnik, suradnik preporoditelja, poslije umjerenih pravaša. U Supilovoj *Crvenoj Hrvatskoj* objavljuje duhovite političke satire “Discorsi na Poljani”. O njemu: *Narodna svijest* (Dubrovnik), br. 9, 1924.

54 N. Subotić, Bilješke o Deloriti, rkp. Arhivska zbirka Frana Glavine. Župni ured spalili su talijanski okupatori 20. rujna 1942. godine. O A. P. Kazaliju vidi: *Hrvatski biografski leksikon*, 2009, 210-211.

55 U izvješću od 6. veljače 1848. stoji da ovu školu pohađa 36 učenika, a da je 16 učenika prijavljeno zbog neurednoga pohađanja škole. Dekanatski spisi, No 4.

Učitelj Petar Gabrielović, star 22 godine, uzorna je ponašanja, marljiv, sposoban, a dobar mu je postupak s učenicima. Pomoćnoga učitelja nema.

Prostorije za školu su unajmljene. Lokalni sindik Stjepan Bjelovučić odlično potiče osnovnu nastavu.

Pomorski kapetan Nikola Miha Bjelovučić (1739. – 1834.), koji je bio sindik u Janjini od 1814. do 1830., zaslužan je što je u tom mjestu 1828. osnovana prva osnovna škola za dječake na Pelješcu.⁵⁶ Janjinari su veoma svečano 7. listopada 1928. proslavili 100. godišnjicu opstanka svoje škole, kojim je povodom bio prvi nastup njihove općinske glazbe.⁵⁷ Zanimljivo je da unuk spomenutoga osnivača škole, također pomorski kapetan, Nikola Stijepa Bjelovučić zvan Mali (1820. – 1878.), koji je bio prvi načelnik toga mjesta 1864. – 1874., kaže da je škola počela s radom 1832. godine. U pismu narodnom zastupniku Kosti Vojnoviću on piše: “Važan argument narodne obuke zaslužuje da uzmete u razmatranje i ako to želite kao svaki dobar patriot trebalo bi napraviti neku drugu predstavku namjesto one to jest: U onim političkim općinama koje se sastoje od različitih malih seoskih odlomaka, gdje je moralno nemoguće da neka od njih može da održava samo vlastitim snagama jednu školu, da se barem jedna škola napravi u sjedištu općine na trošak cijele općine, isključivši samo ona sela koja bi sama formirala regularnu lokalnu školu, tako jedino bi se oživjele postojeće škole i stvaralo nove u onim općinama koje ih nemaju. Drugačije će doći do prestanka mnogih od postojećih među kojima na nesreću će biti uključena i ova u Janjini koja je počela radom 1832., a jedva je i s naporima dobronamjernih svladala agoniju u kojoj se našla u tekućoj godini...”⁵⁸

U 1833. spominje se učitelj u Janjini Stjepan Nikole Bradaš, star 45 godina.⁵⁹

U izvješću don Mata Štuka, kojim ćemo se posebno baviti, stoji da je ta škola počela s radom 1841. godine. U Drugom svjetskom ratu školsku zgradu zaposjeli su talijanski okupatori te uništili glavninu školske pismohrane. Sačuvana je Ogljedna rukopisna knjiga škole za 1833./34., popis učenika iz 1834. te izvješće o rezultatima ispita održanih 3. ožujka 1834. i rezultati ispita iz 1838./39.⁶⁰ To upućuje na to da godina koju Štuk spominje nije točna. Vjerojatno je ta privatna škola, koju uzdržava općina, otvorena 1828., ali možda nije zadržala kontinuitet u radu. U “Katastru osnovnih i građanskih škola” iz vremena Dubrovačke oblasti (1923. – 1929.) za tu školu stoji da je počela s radom 1828. godine.⁶¹

Siromašnih učenika škole u Janjini 13. kolovoza 1853. ima u 1. nižem razredu 12, u 1. višem razredu sedam, u 2. razredu tri.

---

56 Hrvatski biografski leksikon, 1989, 6-7.

57 Kulturno slavlje u Janjini. *Novosti* (Zagreb), 15. X. 1928.

58 Pisano u Janjini 8. siječnja 1866. godine. Konstantin Vojnović, Dokumenti za političku povijest Dalmacije 1860. – 1870. Nacionalna i sveučilišna knjižnica Zagreb, R 5329.

59 Dekanatski spisi, Školstvo No 182.

60 Te je dokumente čuvao Vlaho Jasprica Mašinac, koji mi je dostavio njihove preslike. U knjizi Jasprica Mašinac (1976) navodi: “1828. godine otvorila se u Janjini Prva muška pučka škola zauzimanjem brodovlasnika kap. Bjelovučić Nikole Mihova, rođenog u Janjini 1751. g. a umrlog 1834. godine”, a kao izvor spominje knjigu *Znameniti i zaslužni Hrvati od 925–1925* (Zagreb, 1925.), u kojoj na str. 29 o njemu piše Nikola Zvonimir Bjelovučić; Bjelovučić, [s. a.], 3.

61 Šundrica, 1962, 92.

8. Škola u Županjem Selu

Kunski sindik Tomašević 4. veljače 1855. iz Košarnog Dola obavještava Preturu u Orebiću da je toga dana pozvao sve glave obitelji Županjem Sela da bi potpisali zapisnik o osnivanju škole u Županjem Selu, a u smislu odluke te Preture. Međutim, Ivan Bogoević pokojnog Petra iz Prizdrine, Ivan Harlović pokojnog Mata iz Zakamenja, Ante Šestanović pokojnog Petra iz Zakamenja i Baldo Šestanović pokojnog Stijepa iz Zakamenja poticali su i nagovarali pozvane općinare da zapisnik ne potpisuju, pa su ta četvorica učinila da sindikov poziv u tom predmetu nije uspio. Stoga moli Preturu da spomenutu četvoricu snagom zakona pokori i kazni. Drugim dopisom, istoga dana, sindik objašnjava pretoru da su osobe o kojima je bila riječ, a pripadaju Županjem Selu, preložile da se u Županje Selo namjesti kapelan. Tom bi kapelanu, preko kvote koju do sada uplaćuju župniku, plaćali i pobrinuli bi se za njegov prikladan smještaj.

Sudac je tražio od sindika dodatno razjašnjenje, pa ga sindik 12. veljače 1855. obavještava da spomenute osobe uživaju priličan glas među općinarima, da su poštteni, dobra karaktera, da pripadaju klasi posjednika, brojnih, imućnih obitelji. Umišljeni su da su znanjem iznad drugih seljaka, što u jednakih u mjestu izaziva zavist.

Sudac u Orebiću Vanmiler saslušao je 13. veljače 1855. svu četvoricu. Oni su se branili i pravdali da su samo naprosto iznosili svoje mišljenje iz osjećaja pravednosti te nisu nagovarali druge. Sudac je za prekršaj svu četvoricu disciplinarno kaznio sa 12 sati zatvora. U generalijama se samo za Bogoevića spominje da je posjednik i da je pismen, ostali su se potpisali križem.⁶²

9. Škola u Kuni

Za župnika u Kuni Joza Espie 1840. stoji da je upravnik dviju osnovnih škola, a 1841. – 1844. spominje se samo jedna.⁶³

Fra Pacifik Radeljević (Dubrovnik, 1. I. 1800. – 1878.) pjeva 1848. ditirambe banu Jelačiću. U kunskom samostanu vodio je osnovnu školu iz koje je poteklo mnogo peljeških kapetana.⁶⁴

Učitelj Frano Kaldini izvještava iz Kune 4. siječnja 1848. da ima 26 učenika. Prvim redom “con eminenza” ocijenjeno je 18 učenika, osam učenika drugim redom, trećim ni jedan. Vjeronauk predaje Ante Musladini,⁶⁵ franjevac. Učitelj nekoliko sati tjedno posvećuje poduci iz poljodjelstva u teoriji i praksi.

Učitelj Kaldini dostavlja 7. studenoga 1848. nadzorništvu popis knjiga koje upotrebljavaju siromašni učenici u školi: Katekizam, Aritmetiku, Gramatiku, Uputu za

---

62 Pismohrana Preture Orebić, nesređeni spisi. Arhivsko spremište u Gradskom muzeju Korčula, sada u ASC Žrnovo.

63 Jozo Espie rođen je u Dubrovniku 22. listopada 1810., zaređen 1835. godine. *Schematismus pro anno 1840–1844*.

64 Subotić, 1981, 41; Stojanović, 1900, 334.

65 Franjevac Ante Musladini, rođen je u Ljupcu 10. listopada 1808., zaređen 1834. godine.

pisanje, Izvadak štiva za čitanje, Zabava čitanjem i Kompendio, sve po jedan primjerak, po dva primjerka Novelette, Dužnosti podanika i Modelli di Ponzilacqua.

Stjepan Marije Tomašević, nakon što je premješten u Kunu, izvještava svojega rođaka don Luku Pavlovića da je prikupio i prepisao više djela dubrovačkih pjesnika. Nakon župnikovanja u Kuni (1859. – 1864.) te kratko vrijeme u konavoskoj Grudi, ubrzo postaje profesor, vjeroučitelj u Gimnaziji u Kotoru, zatim u Dubrovniku, a na kraju je postao školski nadzornik.⁶⁶

Učitelj Kaldini izvještava 1850. da se u 1. semestru škole u Kuni upisao 21 učenik, u drugi samo njih 10.

Župnik Alibranti⁶⁷ dostavlja 16. listopada 1854. poimenični popis 70 učenika, s naznakom starosti, zanimanja roditelja i zdravstvenoga stanja, koji su zanemarili školu. Iz Potomja ih je 12, iz Oskorušnog šest, iz Zakotorca osam, iz Golubnice dva, iz Županjeg Sela četiri, iz Pruda pet, iz Kune 28, iz Osobljave dva te iz Stinjive tri. Za Nika i Terezu Bože Buško piše da su gluhonijemi.

Župnik tomu dodaje da svi ti učenici neće moći iznijeti kao razlog da su sinovi siromašnih obitelji zemljoradnika čiji je glavni proizvod vino izostao te godine, štoviše i urod povrća, te im je upitno izdržavanje. Popisani dječaci nisu svi bolesni, a ni zapušteni, ali zato postoji nehaj roditelja ili rodbine za njihovu nesposobnost budući da je izostao uzgoj za rad u polju. Svi će oni još manje pohađati školu ako ona ne postoji u njihovom mjestu.

Prema pisanju Nedjeljka Subotića, kojem je Medović ostavio svoj Dnevnik, prvu nauku o knjizi i računanju Medović je dobio od Paška Širinića iz Drniša, nadziratelja brzojavnih stupova i žica u Kuni. Kod njega je učilo još nekoliko djece, ali je Paško najviše volio maloga Mata, koji je prednjačio među svima u nauci.⁶⁸ Učitelj u pučkoj školi u Kuni 1866. bio je Dubrovčanin Skarsur.⁶⁹

10. Škola u Oskorušnom

Učitelj Josip Zurić iz Oskorušnog izvještava 1. veljače 1848. nadzornika u Janjini da su u svagdašnju školu upisana 22 učenika, a ni jedna učenica. Ni jedan učenik ne ide u svetačnu (nedjeljnu) školu. Svi su učenici odlična vladanja. Prvim redom “con eminenza” ocijenjeno je 10 učenika, prvim redom njih petorica, drugim redom sedmorica, a nitko trećim redom. Ni jedan učenik nije prijavljen zbog zanemarivanja škole. Vjeronauk predaje kapelan don Baldo Vidoš.

Sljedeće je godine isti učitelj upisao 16 učenika.

---

66 Kastropil, 1954, 19.

67 Don Andrija Alibranti (Korčula, 1826. – Dubrovnik, 1903.), kulturni povjesničar. Teologiju je završio u Zadru, zaređen, župnik Janjine 1868. – 1873., ubrzo postaje kanonik Zbornoga kaptola u Korčuli, potom prepozit Katedralnoga kaptola u Dubrovniku. Suraduje u brojnim časopisima. O njemu: Hrvatski biografski leksikon, 1983, 85.

68 Subotić, 1925; Vodopić, 2009, 19.

69 Zidić, 2011, 199.

11. Škola u Golubinici

Učitelj Miho Chentra izvještava 1. veljače 1848. da su u toj školi održana dva mjesečna ispita nakon što je škola otvorena, uz prisutnog župnika-upravnika. Svaki-
dašnju školu pohađaju 24 učenika, svetačno-nedjeljnu nastavu ne pohađa ni jedan. Svi
su učenici odlična vladanja. Prvim redom “con eminenza” ocijenjeno je osam učenika,
prvim redom šest i drugim redom njih 10. Ni jedan učenik nije prijavljen zbog izo-
stanka. Učenici su pohađali mise u svece šest puta, jednako su pristupili Sv. pričesti.
Zbog udaljenosti župnika vjeronauk predaje učitelj. Od otvaranja škole, jednom ju je
pregledao pretor, a dva puta župnik-upravnik.

Učitelj Miho Chentra premješten je 24. rujna 1848. u Potomje, a u Golubicu
dolazi učitelj Vicenco Brognara.

Brognara izvještava da škola nema knjiga koje bi koristili siromašni učenici, imaju
pet klupa za sjedenje dugih 8 noga, pet istih takvih za pisanje, devet mastionica, škol-
sku tablu i stolić sa stolicom.

12. Škola u Potomju

Škola je otvorena u rujnu 1842., a njezin prvi učitelj bio je Jakov Španić iz
Korčule. Odredili su mu razmjerno veliku plaću od 120 forinta godišnje.⁷⁰ U djelokrug
škole spadala su sela Potomje, Gruda, Prizdrina i Platac. U prvoj školskoj godini upisao
se 71 učenik. Nakon Španića na toj su se školi redali: Pero Beusan, Pero Gabrielović,
Miho Kontra i Kristo Kurajica iz Dubrovnika te Dragutin Žagar iz Gospića. U šk. god.
1878./79. zaposlen je prvi učitelj s državnom plaćom, Bodulić. On u Ljetopisu škole
najprije hvali školski zakon od 14. svibnja 1869., kojim je uvedena obvezna pučkoškol-
ska obuka, a zatim kaže: “Po ovom zakonu učitelj uze pravo na ravnateljstvo. Odsad
nećeš opaziti da su učitelji šavci ili postolari ili što drugo. Njihova je zadaća baviti se
o školstvu. U tom moraju biti duševni izvršitelji ako i jest im mala plaća. Plaća manja
nego kod jednog žbira (financa). Da učitelj valjano riješi svoju zadaću, koja je najčesti-
tija, nego ino blago na ovom svijetu, mora da se bavi samim obučavanjem, a ne nečim
drugim. Lijepo ti je ono kad učitelj, promišljajući reče: Ja sam učinio moju dužnost, pa
mirna krajina. Ovim lijepim zakonom ni najmanje selašce ne ostane bez škole. Ako nije
opskrbljen pravom školom to ima barem pripomoćnu školu, u kojoj obučava župnik.
Škola je kadra oplemeniti duh”, nastavlja učitelj Bodulić, “svratiti volju na dobro, kako
danas tako i sutra, kada se bude i sam uzvisio. Samo znanje je kadro uzvisit čovjeka na
veliki stališ. Ništa drugo, jere blago nije kadro uzvisit čovjeka na veliki stališ.” Bodulić
zatim opisuje kako je prvi dan otvorio školu: “Nažalost pošto je mjesto bez župnika
učitelj je morao s djecom na Kunu da sluša svetu misu i da zazove Duha Svetoga u
pomoć. A kako ni učevna soba ni školska zgrada, namijenjena za stan učitelju ne bijahu
svršeni, isto privremeno morao je školovati u kući gospara Krista Andričevića, i to baš

---

⁷⁰ Ministarskim odlukama od 21. ožujka 1854. i 2. svibnja 1856. ustanovljeno je da najniža plaća seoskih
učitelja ima iznositi 210 forinta, a učiteljskih pomoćnika 136,50 forinta godišnje. Ströll, 1900, 37.

u jednoj sobi na drugom tavanu, sastojeći se od gola četiri zida i tri drvene štice (daske), gdje su sjedili učenici i stola za učitelja.⁷¹

Pretor obavještava dekanat u Janjini da krajem 1847. ističe ugovor između seljana Potomja i učitelja-župnika Kune, koji je bio sklopljen na iznos od 70 forinta i 20 karantana. Učitelj je bio Petar Gabrielović, a vjeroučitelj kapelan don Niko Violić.

Miho Chentra, učitelj i kateheta, javlja 10. svibnja 1849. da ima 18 učenika.

Školske godine 1873./74. škola je zatvorena, a 1876./78. zaselak Vlahovići i Potomje imaju zajedničku školu koju vodi učitelj Đuro Maglić.⁷²

13. Škola u Podobuču

Učitelj Miho Chentra 30. rujna 1847. izvješćuje nadzorništvo da ima sedam učenika. U toj školi 3. rujna 1853. kapelan Ante Grillo ima 19 učenika.

14. Škola u Trsteniku

Župnik u Trsteniku don Ivan Luka Balbi⁷³ 3. studenoga 1843. otvorio je školu, koju 1848. pohađa 14 učenika. Škola ima dvije klupe za pisanje, osam tintarnica uz jednu za učitelja, stolić sa stolicom, crnu tablu i tri tablice za oznaku razreda. Godine 1849. učitelj je isti, a učenika je 13. Isti je broj učenika i 1850. godine.

15. Škola u Pijavičinom

Učitelj-kapelan Anton Grillo u izvješću od 10. svibnja 1849. piše da ima 19 učenika.

16. Zaključak

Nagli razvoj pomorstva i trgovine na Pelješcu nametnuo je potrebu osnovnoga obrazovanja. Iz jednog spora iz 1775. saznajemo kako je izgledala nastava koju su organizirali seoski svećenici u vrijeme Dubrovačke Republike. Ta je praksa nastavljena i pod Austrijom. Vlada u Zadru 1823. Pravilnikom je odredila zakonski okvir organizacije i djelovanja pučkoga školstva. To je vrijeme u kojem je upravna i sudbena vlast spojena, pa pretor (sudac) nadzire ne samo poštivanje školskoga programa nego

---

71 Rotter-Progonski, 1936, 66. Budući da original Ljetopisa nije sačuvan, citirao sam veći ulomak. U opisu posjeta školskoga nadzornika don Andrije Alibrantija Bodulić otvoreno kritizira nesavjesnost i površnost svojega pretpostavljenog nadzornika. Kada je 1883./84. ova muška škola pretvorena u mješovitu i uvedena obvezatna obuka i za žene, to je primljeno s velikim nezadovoljstvom. Prema mišljenju seljaka, školovanje žena bila je prava opasnost za čuvanje obiteljskih tajni jer radoznale žene, kako su tvrdili, ne mogu čuvati tajnu pisama. Međutim, s vremenom su se naviknuli i na tu novotariju, bilježi Bodulić.

72 Maschek, 1874, 249. Ista knjiga, "per biennio 1876/77", str. 351.

73 Don Ivan Luka Balbi rođen je u Dubrovniku 1814., zaređen 1840. godine.

i pregledava školske prostorije da utvrdi zadovoljavaju li dimenzijama, higijenskim uvjetima i opremom. Prva niža pučka škola (općinska) otvorena je u Janjini 1828. godine. U Orebiću je niža pučka škola otvorena 1833. i jedina je škola koju dotira država. U Trpnju općina 1834. otvara nižu pučku školu. Za školsku prostoriju koristi se crkva Gospe od Karmela, koja je izvan kulta. Kuna školu otvara 1840., Potomje 1842., Trstenik 1843., Podobučje 1847., Oskorušno i Golubinica 1848., Pijavičino 1849. i Županje Selo 1855. godine.

IZVORI

1. Državni arhiv u Dubrovniku (DAD). *Diversa Jagninae (1772. – 1778.)*, sv. 5. Općinski sud Orebić. Oporuke
2. Državni arhiv u Dubrovniku. Arhivski sabirni centar za Korčulu, Pelješac i Lastovo, u Žrnovu
3. Državni arhiv u Zadru. Spisi Okružnog poglavarstva, Zadar, 1849.
4. Arhiv Pelješkoga dekanata (Orebić; Sjedište arhiva se mijenja, ovisn o župi iz koje je dekan.) Školski spisi
5. Arhiv trpanjske župe. Uredovni spisi
6. Arhivska zbirka Frana Glavine. Fond N. Subotić
7. Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zagreb. K. Vojnović, Dokumenti za političku povijest Dalmacije 1860. – 1870. rkp. R5329. S. Obad, Dubrovnik u revolucionarnoj godini 1848.-49. Doktorska disertacija, Zadar, rkp. R IX-ZD-14.
8. Znanstvena biblioteka Dubrovnik. Rossi, Cenni storici, statistici e topografici del Distretto Pretorile di Sabioncello, rk. 516.
9. Hrvatski školski muzej, Zagreb. Urlič, Š. Nesvršeni rkp. II. dijela knjige Crtice iz dalmatinskog školstva. Škola za vrijeme austrijske uprave 1814. – 1918., u knjižnici Franjevačkog samostana u Sinju. Prijepis Dušana Berića u knjižnici ovoga muzeja.

LITERATURA

1. Appendini, F. M. (1802). *Notizie storico-critiche sulle antichità, storia e letteratura de Ragusei*. I. Dubrovnik.
2. Bjelovučić, N. Z. (1921). *Povijest poluotoka Rata (Pelješca) sa dijelom povijesti Zahumlja (Hercegovine) i Dubrovačke Republike*. Split.
3. Bjelovučić, N. Z. (s. a.). *Povijesne crtice o Janjini*. Split.
4. Draganović, K. i sur. (1975). *Opći šematizam Katoličke crkve u Jugoslaviji*. Zagreb: Biskupska konferencija Jugoslavije.
5. Durković-Jakšić, Lj. (1984). *Mickiewicz i Jugosławianie*. Poznan: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza.
6. Fisković, C. (1974). O školovanju orebičkih pomoraca. U: Palavršić, A., ur. *Građa i prilozii za povijest Dalmacije*. Sv. 8. Split: Historijski arhiv Split, str. 263-321.
7. Glavina, F. (1970). Trpanjske crkve. U: Velnić, J., ur. *Spomenica Gospe Anđela u Orebićima 1470 – 1970*. Omiš: Franjevački samostan Orebić, str. 395-400.
8. Glavina, F. (1976). Povijesni prikaz ribarstva poluotoka Pelješca. U: Vekarić, S., ur. *Pelješki zbornik I*. Zagreb: Poljoprivredna zadruga i vinarija “Dingač” Potomje, str. 93-166.

9. Glavina, F. (1989). *Trpanj : prošlost, sadašnjost, spomenici*. Trpanj: Turističko društvo Trpanj.
10. *Hrvatski biografski leksikon*. (1983). Sv. 1. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod.
11. *Hrvatski biografski leksikon*. (1989). Sv. 2. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod „Miroslav Krleža“.
12. *Hrvatski biografski leksikon*. (2009). Sv. 7. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža.
13. Jasprica-Mašinac, V. (1976). *Povijesna kronika Janjine*. Rijeka: Vlastita naklada.
14. Kastropil, S. (1954). *Rukopisi Naučne biblioteke u Dubrovniku*. Zagreb: JAZU.
15. Kulturno slavlje u Janjini. (1928). *Novosti* (Zagreb), 15. X. 1928.
16. Macan, T. (1998). Školstvo u polovici XIX. stoljeća. *Dubrovnik : časopis za književnost i znanost*, 9 (4), str. 171-178.
17. Maschek, L. (1874). *Manuale del Regno di Dalmazia per l'anno 1874*. Zadar.
18. *Narodna svijest*. (1924). 7(9)
19. Rotter-Progonski, R. (1936). *Stare seljačke pučke škole na Pelješcu*. Napretkova Uskrсна knjiga 2. Sarajevo.
20. *Schematismus cleri dioecesis Rachusinae pro anno 1840 – 1844*. Venetiis.
21. *Schematismus cleri dioecesis Rachusinae pro anno 1866*. Venetiis: F. A. Perini Excud.
22. *Schematismus cleri dioecesis Ragusinae pro anno 1896* (1896). Venetiis: Ex Typographia Aemiliana.
23. *Schematismus cleri dioecesis Ragusinae pro anno MCMIII*. Rhagusii: Ex Typographia Croiatica Rhagusina.
24. Stojanović, I. (1900). *Dubrovačka književnost*. Dubrovnik: Srpska dubrovačka akademska omladina.
25. Ströll, A. (1900). *Pučko školstvo u Dalmaciji*. Zadar.
26. Subotić, N. (1925). Celestin Medović – monografski prikaz. *Hrvatska prosvjeta*, 12 (7-10).
27. Subotić, N. (1981). *Crkva Gospe Delorite i Franjevačkog samostana u Kuni 1681 – 1981*. Kuna: Franjevački samostan Kuna.
28. Šundrica, Z. (1962). Prilog kronologiji osnivanja osnovnih škola u Dalmaciji pod Austrijom. *Dubrovnik : revija za književnost, nauku i društvena pitanja*, 5 (1-2), str. 90-93.
29. Šundrica, Z. (1963). O školskim prilikama na teritoriju Dubrovačke Republike u XVIII. vijeku. *Anali Historijskog instituta u Dubrovniku*, 10-11, str. 291-307.
30. Vekarić, M. (1975). *Pelješka rivijera u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti*. Orebići: Vlastita naklada.
31. Vekarić, S. i sur. (1987). Pomorci i vlasnici brodova duge plovidbe do 1900. godine. U: Fisković, C., ur. *Tri stoljeća pelješkog brodarstva. Pelješki zbornik 4*. Zagreb: Društvo Pelješčana u Zagrebu i Dubrovniku.
32. Vodopić, S. (2009). Školstvo na Župi. *Zvona Delorite*, 13 (39), str. 19.
33. Zidić, I. (2011). *Mato Celestin Medović. Između neupitne popularnosti i mjesta u povijesti hrvatskog slikarstva XIX. i XX. stoljeća. Mato Celestin Medović – retrospektiva*. Zagreb: Galerija Klovićevi dvori.

Franjo Glavina, Zagreb

**A CONTRIBUTION TO THE HISTORY OF PRIMARY
SCHOOL EDUCATION ON THE PENINSULA OF
PELJEŠAC IN MID-19TH CENTURY**

Summary

To pursue their maritime activities, the residents of Pelješac needed their ship clerks and commanders to be literate, which is why priests provided private schooling in the 18th century. Pursuant to the 1823 Ordinance, the Government in Zadar defined the organization of primary school education in Dalmatia. As of 1836, the state entrusted the supervision and administration of primary schools to the Church, so the school principals became local parishioners or chaplains, and deans became school superintendents. In the 1840s, Pelješac (exclusive of Ston) had 4 junior primary schools, with only that in Orebić being a public school, while the rest were financed by the residents of the relevant localities. The municipalities were required to provide to the court regular lists of children aged between 6 and 12 years old capable of schooling, while the court forwarded such lists to the school district administration, that is, to the relevant dean/superintendent. Archival sources were only partially preserved and these fragments present the application of the provisions of the 1823 Ordinance to the schools on Pelješac.

Key words: history of school education, Pelješac, 19th century